

ЄНЧЕВА Г. Г.

Національний авіаційний університет

ПЕРЕКЛАД АВІАЦІЙНИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ АБРЕВІАТУР ТА АКРОНІМІВ У НОРМАТИВНО-ТЕХНІЧНІЙ ДОКУМЕНТАЦІЇ

У статті висвітлено особливості перекладу англійських термінологічних абревіатур та акронімів у нормативно-технічній документації, визначено головні способи та прийоми їхнього перекладу українською мовою.

Ключові слова: абревіація, абревіатура, акронім, авіаційний термін, спосіб перекладу.

В статті зображені особливості перекладу англійських термінологічних абревіатур та акронімів в нормативно-технічній документації, визначено головні способи та прийоми їхнього перекладу українською мовою.

Ключевые слова: аббревиация, аббревиатура, акроним, авиационный термин, способ перевода.

The article deals with a comprehensive study of the translation's peculiarities of the English terminological abbreviations and acronyms in normative and technical documents. The research makes it possible to acknowledge the ways and methods used in translation of abbreviations and acronyms.

Key words: abbreviation, acronym, contraction, abbreviation, ways of translation.

Переклад фахової лексики становить основу наукового перекладу, є важливим засобом міжкультурної комунікації, і постійно привертає увагу дослідників. Аналіз доробків лінгвістів та перекладознавців останнього десятиріччя свідчить про те, що авіаційна термінологія не посідає провідного місця в колі їхніх інтересів. Окремо або ж разом з іншими мовознавчими проблемами різні аспекти перекладу термінів висвітлювалися в працях таких відомих учених, як Л. С. Бархударов, М. М. Бондарчук, Т. Р. Кияк, В. Н. Комісаров, В. М. Лейчик, Д. С. Лотте, Р. К. Міньяр-Белоручев, Л. Л. Нелюбін, А. Л. Пумпянський, Є. Ф. Скороходько, Ф. А. Циткіна.

Теоретико-методологічні орієнтири перекладацького аналізу термінології, багатоаспектність взаємопов'язаних проблем потребують створення сучасних комплексних підходів до дослідження термінології, зокрема авіаційної; виявлення особливостей перекладу абревіатур та акронімів поряд з потребою у технічному перекладі створюють міцне підґрунтя для наукових розвідок з оптимізації перекладацького процесу, а отже, визначають їх **актуальність** і своєчасність.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей та способів українського перекладу англійських авіаційних аббревіатур та акронімів, репрезентованих у нормативно-технічній документації ІСАО.

Предметом дослідження є особливості та способи перекладу англомовних авіаційних аббревіатур та акронімів українською мовою.

Об'єктом дослідження є авіаційні аббревіатури та акроніми, які функціонують в англомовній авіаційній нормативно-технічній документації, словниках та їхні українські відповідники.

Фактичний матеріал дослідження – це понад 350 зразків англійських авіаційних аббревіатур та акронімів та їхні переклади українською мовою, які функціонують в авіаційній нормативно-технічній документації ІСАО, відібрані методом суцільної вибірки.

Наукова новизна здобутих результатів полягає в тому, що, хоча англійська й українська мови перебувають у тривалій культурно-історичній взаємодії, у перекладознавстві не було встановлено головних способів та прийомів перекладу авіаційних аббревіатур та акронімів також не визначеними є труднощі, з якими стикається перекладач, відтворюючи англійські аббревіатури та акроніми авіаційної галузі українською мовою.

Скорочення номінативних одиниць – одна з провідних тенденцій словникового складу сучасної англійської мови, яка відображається в усіх сферах її функціонування. Інтенсивному поширенню скорочень у різних галузях знань сприяли такі екстралінгвістичні чинники, як зростання кількості наукових відкриттів, збільшення потоку інформації, поява засобів масової комунікації, розвиток транспорту, зв'язку тощо.

До лінгвістичних чинників, які сприяли появі скорочених лексичних одиниць, як правило, відносять тенденцію до мовної економії та прагнення англійської мови до моносилабізму. Поряд з цими чинниками, головною є номінативна доцільність утворення аббревіатур, тобто необхідність давати назву новим явищам та реаліям об'єктивної дійсності. Вважається, що аббревіатурне мислення – це мисленнєва здатність людини рефлексувати аббревіатурні структури мови й оперувати ними як одиницями лінгвокреативного рівня [1:28]. Тобто, визнається здатність аббревіації бути засобом категоризації спеціальних понять на рівні з усіма іншими способами словотвору.

Широке вживання аббревіатур у професійній комунікації фахівців – підтвердження пріоритету спеціального поняття над мовною формою його вираження, постійне прагнення до компресії мовних форм у галузевих термінологіях віддзеркалює здатність людини мислити, абстрагуючись від повних і чітких словесних відповідників понять.

“Авіація” – широке поняття, що включає теорію й практику пересування в атмосфері на апаратах важче за повітря. Висока надійність та безпека авіації, використання найсучасніших технологій у будівництві та керуванні літаками, досягнення “не конфліктності” з екологією можливі лише за умови дотримання авіапідприємствами різних країн світу Стандартів і Рекомендованих практик ІКАО.

Головним призначенням нормативно-технічної документації є надання чіткої, достовірної, юридично закріпленої інформації ІКАО, рекомендацій, правил, вимог, об’єктивний опис ситуації в авіаційній галузі, постановка завдань та умов для їх вирішення, а найголовніше – створення чіткої, зрозумілої структури для успішного і безпечного функціонування усієї авіаційної галузі та можливості уніфікованого здійснення регулярних, безпечних, економічно вигідних перевезень.

За сферами вживання аббревіатури видається можливим поділити на декілька досить об’ємних напрямків діяльності ІКАО:

- назви організацій, структур, документів, наприклад: *ANC* (Air Navigation Commission) – *АНК* (аеронавігаційна комісія), *SCAA* (State Civil Aviation Authority) – *ДС ЦА* (Державна служба цивільної авіації); *AIP* (Aeronautical Information Publication) – *ЗАІ* (Збірка аеронавігаційної інформації);

- скорочення, які використовуються при виконанні польотів, організації повітряного руху тощо, наприклад: *RVSM* (Reduced Vertical Separation Minimum) – Скорочений мінімум вертикального ешелонування, *ATC* (Air Traffic Control) – *КІП* (керування повітряним рухом);

- скорочення, які застосовуються у радіотелефонному зв’язку між пілотами та диспетчерами. Оскільки однозначність фразеології радіообміну – це одна зі головних вимог, то існування двох однакових скорочень є недопустимим. І тим не менш, деколи трапляються казуси. В авіаційній практиці мав місце випадок, коли штурман після вказівки диспетчера “*Climb to altitude 6000 feet Victor Mike Charlie*” знервовано гортав збірку в пошуках *ВОРа* з позивними *VMC*, хоча йшлося про

“*visual meteorological conditions*”. Таким чином nereкомендована вимова абрєвіатури диспетчером могла ввести екіпіж в оману.

Залежно від способів скорочень (скорочення до окремих букв, до кількох складів, до кореня / основи [3:39] в англійській авіаційній термінології можна виділити такі різновиди абрєвіатур:

- поскладові абрєвіатури, а саме такі різновиди, як апокопа (скорочення останніх елементів слів), синкопа (скорочення звуків або літер всередині слів), та їх комбінація: *ADR* – advisory route; *BRG* – bearing; *DOP* – Doppler radar; *ELEV* – elevation; *ENG* – engine; *FIFOR* – flight forecast; *FT* – foot; *GRASS* – grass landing area; *GY* – grey; *HEL* – helicopter; *IBN* – identification beacon; *INA* – initial approach;

- ініціальні абрєвіатури – утворення з перших літер слів словосполучення назви поняття, що має алфавітне читання; причому в скороченому варіанті не обов’язково відображаються всі елементи словосполучення: *ACC* – area control center; *ACN* – aircraft classification number; *ATC* – air traffic control; *CMN* – control motion noise; *DPCM* – differential pulse-code modulation; *FIC* – flight information center; *GPU* – ground power unit; *IFR* – instrument flight rules.

Серед ініціальних авіаційних абрєвіатур зафіксовано також омонімію скорочення двох різних складних комплексів: *ACP* [aerodrome control point] – *ACP* [African, Caribbean and Pacific Countries];

- акроніми – утворення з перших літер або складів слів словосполучення назви поняття, яке читається як звичайне англійське слово і вимовляється як одне ціле: *AIRAC* – Aeronautical Information Regulation and Control; *AICMA* – International Association Of Aircraft Manufactures; *EASA* – European Aviation Safety Authority; *ECAC* – European Civil Aviation Conference; *GAT* – Greenwich apparent time; *IATA* – International Air traffic Association; *MECA* – main engine controller assembly;

- подвійне скорочення – термінологічна одиниця, що функціонує в спеціальних текстах як слово-абрєвіатура і є скороченням морфолого-синтаксичного утворення, до складу якого вже входить абрєвіатура. У складі авіаційної термінології виявлено такі подвійні скорочення: *ADS-C* – *ADS contract*, контракт на передавання інформації автоматичного залежного спостереження; *ELT(AD)* – *automatic deployable ELT*, аварійний привідний радіомаяк

автоматичного розгортання; *ELT(AF)* – *automatic fixed ELD*, автоматичний стаціонарний аварійний привідний радіомаяк;

- ініціально-цифрові: *TM5* = [TM AIRCRAFT](#).

Переклад англійських абревіатур українською мовою виконується за певними правилами, існує низка особливостей їх відтворення. Будучи, на думку С. Флоріна і З. Влахова, “словом, скорочення має на загальних підставах підлягати правилам перекладу лексики, в основі яких лежать семантичні відповідники, співвідносні з одиницями цієї пари мов” [4:315]. Проте, “абревіатура, зазвичай, власного значення не має, а є зменшеним віддзеркаленням значення початкової одиниці, яке має відтворюватися і у перекладі” [4:316]. Тому зовсім “не слід прагнути у кожному випадку передавати іншомовне скорочення українською мовою також скороченням” [4:297].

Відомо, що при перекладі документів ІКАО та інших організацій перекладачі мали труднощі, вишукуючи відповідники в авіаційній мові своєї країни. І якщо переклад англійської авіаційної мови труднощів практично не викликає, то абревіатури іноді стають непереборною перешкодою. Так, навіть досвідчені перекладачі не розрізняють українські абревіатури *КІП*, *ОІП*, здійснюють неправильний переклад, який призводить до зміни значення та втрати часу. Ну скажімо такі абревіатури як *ATC* (Air Traffic Control) – *КІП* (керування повітряним рухом), *ATS* (Air Traffic Service) – *ОІП* (обслуговування повітряного руху), а *ATM* (Air Traffic Management) – *ОІП* (організація повітряного руху).

Уміння зробити правильний вибір серед головних прийомів перекладу – одне з головних професійних умінь перекладача.

У роботі нами встановлено такі головні способи перекладу абревіатур авіаційної галузі:

1. **Переклад відповідною повною формою слова або словосполучення.** Цей спосіб використано перекладачами нормативно-технічної документації ІКАО за умови відсутності у мові перекладу відповідного скорочення, наприклад, *GA* – general aviation – авіація загального призначення, *GA* – gliding angle – кут планерування, *GHA* – Greenwich hour angle – гринвіцький часовий кут, *ESRO* – European Space Research Organization – Європейська організація з космічних досліджень, *FA* – fan marker – віяловий маркер, *EAP* – effective air path – діюча повітряна траса.

Exercises up to the first solo cross-country flight comprise a total of at least 10 hours of dual flight instruction and at least 10 hours solo flight including: knowledge of meteorological briefing arrangements, evaluation of weather conditions for flight and use of AIS [5]. – Вправи аж до першого самотійного польоту за маршрутом становлять в цілому, щонайменше, 10 годин льотної підготовки з інструктором та щонайменше 10 годин самотійного польоту, включаючи: знання порядку метеорологічного інструктажу, оцінка погодних умов для польоту і використання Служби аеронавігаційної інформації [6].

Якщо в оригіналі скорочення у дужках після подання повної форми скорочення і далі у тексті скорочення вжито кілька разів, перекладач вводить до тексту перекладу відповідне скорочення українською мовою.

Повна форма скорочення перекладається якомога точніше за допомогою калькування так, щоб з перекладеної повної форми можна було утворити скорочення: *ESA* – European space Agency – Європейська космічна агенція – *ЄКА*, *FAR* – Federal Aviation Regulations – федеральні авіаційні правила – *ФАП*, як бачимо з прикладів, це стосується, загалом, назв федерацій, агенцій, установ. Проте, у більшості випадках зафіксовано відхилення від дослівного перекладу з тим, аби врахувати норми мови перекладу та повніше передати зміст скорочення: *TFD* – time frequency dissemination – передача по радіо сигналів точного часу та частот, *FAL* – facilitation of international air transport – спрощення формальностей при міжнародних повітряних перевезеннях, *FAF* – final approach fix – контрольна точка кінцевого етапу заходження на посадку, *GCA* – ground controlled approach system – система заходження на посадку за командами з землі.

2. Метод прямого запозичення. Під час перекладу авіаційної термінології використовується перенесення скорочення у його оригінальній формі у текст перекладу, нерідко у сполученні із пояснювальним загальним словом: *DME FIX* – відстань за *DME*.

Наприклад: *A safety pilot is a pilot who is qualified to act as PIC on the class / type of aeroplane and carried on board the aeroplane for the purpose of taking over control should the person acting as a PIC holding a specific medical certificate restriction become incapacitated [7]. – Дублюючий пілот – це пілот кваліфікований для виконання функцій PIC для типу / класу літака, який знаходиться на борту літака для*

прийняття на себе керування, якщо особа, яка діє в якості PIС, і яка є власником спеціального обмеження медичного сертифіката, стала недієздатною [8].

Перенесення оригінальної форми скорочення до тексту перекладу зафіксовано при передачі марки літальних апаратів (*B737-200, ATR-42, DC-8-54*), авіаційних двигунів (*RTM322, TRE331-14, JT15D-4*), пілотажно-навігаційного обладнання (*AN/AC182, LRN500, ASR360*).

Наприклад: *Use of Aero Navigation systems, satellite navigation systems RNAV-SATNAV. – Використання аеронавігаційних систем, супутникові навігаційні системи RNAV-SATNAV.*

3. Описовий спосіб. Описовий спосіб спостерігаємо в тих випадках, коли у МП не існує еквівалента. В такому випадку фіксуємо розгорнений опис слова. Наприклад, *DEPA* – deportee accompanied – депортований з супроводженням, *INAD* – особа, якій відповідними органами відмовлено у праві на в'їзд до держави. До такого способу в авіаційних стандартах вдаються рідко, оскільки авіаційні тексти мають перш за все бути лаконічними та економними, але часто такі слова зустрічаються в відділах перевезень пасажирів. Описовий метод повністю має виявляти технічну сутність скорочення, наприклад: *WIDE* – *Wide-angle Infinity Display Equipment* – призначена для наземних тренажерів широко кутова система, що сприймає інформацію від ЕОМ.

4. Транскодування скорочення, наприклад, *AEROSAT* – Aeronautical Satellite Council – *АЕРОСАТ* – Рада з використання супутників для потреб авіації, *AFIL* – air-filed flight plan – *АФІЛ* – переданий з борту план польоту, *AIKMA* – International Association of Aircraft Manufacturers – *АІКМА* – Міжнародна асоціація конструкторів авіаційної промисловості, *INSERFA* – uncertainty phase – *ІНСЕРФА* – стадія непевності.

No matter how effective the classroom curriculum, interpersonal drills, LOFT exercises, and feedback techniques are, a single exposure during the multi-crew co-operation course for the initial issue of a multi-pilot aeroplane type rating will be insufficient [9]. – Немає значення, наскільки ефективними є теоретичний курс навчання, міжособові тренування, вправи з ЛОФТ, а також методи зворотного зв'язку, лише проходження під час курсу взаємодії багаточленного екіпажу

для початкової видачі кваліфікаційної відмітки типу багатопілотного літака є недостатнім [10].

5. Переклад відповідним скороченням. Такий спосіб передбачає наявність еквіваленту в українській мові. В мові перекладу скорочення побудоване за тією ж моделлю, що й у мові оригіналу, наприклад, *AJE* – *ПРД* “повітряно-реактивний двигун”. Такі скорочення зазвичай зафіксовані у словниках аббревіатур ІКАО: *ABE* (air breathing engine) – *ПРД* (повітряно-реактивний двигун), *APU* (auxiliary power unit) – *ДСУ* (допоміжна силова установка), *ARP* (aerodrome reference point) – *КТА* (контрольна точка аеродрому).

These could include ATC or other traffic delay on the ground prior to take off, the necessity to climb to height or transit to suitable training areas and the unavoidable need to physically reposition the aircraft for subsequent or repeat manoeuvres or instrument approaches [11]. – Такими затримками можуть бути затримки *УПР* та інші затримки руху на землі перед зльотом, необхідність набору висоти або транзиту до зручних навчальних зон та неминуча необхідність фізичного переміщення літака для здійснення подальшого відповідного або повторного маневру або заходу на посадку за приладами [12].

При використанні саме такого способу перекладу, перекладач має точно знати українській еквівалент англійської аббревіатури.

Використовується також перенесення скорочення у його оригінальній формі у текст перекладу, нерідко у сполученні з пояснювальним загальним словом: *DIP* – корпус типу *DIP*, *SPADE system* – система *SPADE* – супутникова система станційного доступу з частотним ущільненням незакріплених каналів. Встановлено, що перенесення оригінальної форми скорочення до тексту перекладу використовується тоді, коли у мові відсутній адекватний відповідник.

STDs provide the most effective flight training, enabling realistic practice of all abnormal and emergency procedures in a safe and easily-controlled environment for both the student and instructor [9]. – *Тренажери STD* забезпечують найбільш ефективну льотну підготовку, надаючи можливість застосування реальної практики всіх позаштатних та авіарійних процедур в безпечному та легко контрольованому середовищі як для курсанта так і для інструктор [10].

6. Транскрипція повної (вихідної) форми відповідного скорочення. Встановлено, що транскрипція вихідної форми допустима

лише в тих випадках, коли це скорочення є назвою організації, агентства, компанії, тобто не має відповідника в МП, перекладено таким способом, наприклад, *BOAC* (British Overseas Airways Company), авіаційна компанія, українською мовою називають її *Бритіш оверсіз ервей кампані*. Також цей спосіб використовується при передачі акронімів українською мовою. Наприклад, англійський акронім *EAGLE* (*elevation angle guidance equipment*) передається як “Ігл”, тобто відтворюється вимова самого слова, що позначає птаха – орел.

7. Створення нового українського скорочення. Цей спосіб полягає в перекладі корелята англійського скорочення і створенні на базі перекладу відповідно до закономірностей української аббревіації нового скорочення в українській мові. Наприклад: *SHF* – superhigh frequency – надвисока частота – *НВЧ*, *RWY* – runway – злітно-посадкова смуга – *ЗПС*, *RRS* – radio relay station – радіорелейна станція – *РРС*.

Отже, можемо констатувати, що найчастіше спостерігається переклад відповідною повною формою слова або словосполучення, методи прямого запозичення українською мовою, транскодування та описовий. Це зумовлене тим, що в українській мові ще немає багатьох відповідників англійських термінів, оскільки українська авіаційна терміносистема наразі перебуває на етапі свого становлення. Саме тому перекладачеві зручніше запозичити, транскодувати мовну одиницю або описати процес чи дію, для правильного та повного її розуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кульпина В. Г. Аббревиация как способ категоризации специальных понятий (методологические аспекты) / В. Г. Кульпина, В. А. Татаринов // Вестник МГУ. – Серия 9 : “Филология”. – 1990. – № 4. – С. 27–34. 2. Бондарчук М. Н. Структурно-семантические параметры русской авиационной терминосистемы (макрополе “движение летательного аппарата”) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.02 / Бондарчук Маргарита Николаевна. – К., 2000. – 226 с. 3. Бойченко Л. М. Структурно-семантичні типи аббревіатур і діапазон їх дериваційної активності в сучасній українській мові / Л. М. Бойченко // Мовознавство. – 1982. – № 5. – С. 75–80. 4. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. *JAR-21*. Certification Procedures for Aircraft and Related Products and Parts / 01.05.2002. 6. *JAR-21*. Процедури сертифікації повітряних суден, складових виробів і частин / 27.08.2002. 7. *JAR 11*. JAA Regulatory and Related Procedures / 01.06.2001. 8. *JAR-11*. Регулятивні та пов’язані з ними процедури JAA / 25.11.2002. 9. *JAR-AWO*. All Weather Operations / 01.08.1996. 10. *JAR-AWO*. Всепогодні польоти / 13.02.2003. 11. *JAR-25*. Large Aeroplanes / 01.01.2001. 12. *JAR-25*. Великі літаки / 14.01.2003.